

בענין מצוות צריכות כוונה

כוונת הברכה עולה לו כ"ש שהוא מתכוין לשום ברכה בעולם. ונראה דלאו קושיא היא דטפי עדיף בלא כוונה ממה שעוקר הכוונה לברכה אחרת.

דעת הריטב"א בראש השנה (דף כח ע"א ד"ה שלחו ליה) היא שלמ"ד מצוות אינן צריכות כוונה, יוצא ידי חובה בדיעבד אפילו עומד וצווח איני רוצה לצאת ידי חובה.² ולכאורה נראה שכן דעת הראב"ד שאינו מתרץ כרא"ש שיש כאן כוונה הופכית, ומשמע שסובר כן. וכן לפי התירוץ שהביאו תלמידי רבנו יונה הנ"ל שלא תירצו כרא"ש, נראה שגם לדעתם למ"ד מצוות אין צריכות כוונה יוצא ידי חובה גם אם מכוון שלא לצאת, ועל כן חילקו בין מצוות של עשייה למצוות של אמירה.

אמנם יתכן שהראשונים אינם מתרצים כרא"ש שאומר שפתח בדחמרא זו כוונה הופכית שעוקרת את הכוונה לברכה אחרת, משום שסוברים שאין כאן כוונה שלא לצאת בברכה אחרת ואין זו כוונה הופכית. הסבר זה תלוי ביסוד טעם מאן דאמר מצוות אינן צריכות כוונה. אפשר שהטעם הוא משום שגם בלא כוונה סתמא לשמה, ובלשון רש"י (ראש השנה דף כח ע"ב ד"ה אלא מעתה, לגבי שאלת הגמרא "הישן בסוכה בשמיני ילקה"): "אלא מעתה, דשאין מתכוין למצווה כמתכוין דמי", ולכן אם כיוון בפירוש שלא לצאת לא יצא. לעומת זאת, אם נבין שהטעם שמצוות אין צריכות כוונה הוא משום

א

הגמרא בברכות (דף יב ע"א) דנה היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא ופתח וברין אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא, אם בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן. לפירוש רש"י הנדון הוא כשבתחילת הברכה חשב שזה חמרא, ונזכר שהוא שכר וסיים את הברכה בשתכל נהיה בדברו. וע' ברבנו יונה בסוגיה שדן האם בעיית הגמרא היא רק למ"ד מצוות צריכות כוונה, או גם למ"ד מצוות אינן צריכות כוונה. רבנו יונה כתב בדעת רב האי גאון והסוברים שמצוות אינן צריכות כוונה, שאע"פ שמצוות אינן צריכות כוונה בעיית הגמרא לא איפשטא, כיון שבדבר שיש בו מעשה, המעשה הוא במקום הכוונה, כגון נטילת לולב, אבל במצוות שתלויות באמירה בלבד ודאי נצרכת כוונה "שהאמירה היא בלב וכשאינו מכוון באמירה ואינו עושה מעשה נמצא כמי שלא עשה שום דבר מהמצוות".

הנה, דעת כמה ראשונים שגם למ"ד מצוות אינן צריכות כוונה, אם מתכוון שלא לצאת ידי חובה לא יצא כיון שיש כאן כוונה הופכית. לסברא זו אם פתח אדעתא דחמרא יש לומר שלא יצא אפילו אם סיים בדשכרא.¹ כך כתב הרא"ש (פ"א סימן י"ד) על פירוש רש"י: והקשה הראב"ד ז"ל על גירסא זו ועל פירוש זה שלא מצינו בשום מקום שתהא הברכה נפסדת בשביל חסרון כוונה. אפי' בלא שום

2 כ"כ הבית יוסף או"ח סימן תקפ"ט בשם הרא"ה.

1 כ"כ תלמידי רבנו יונה בשם רשב"ם, ובבית יוסף או"ח סימן תקפ"ט כתב שמשמע שתר"י ס"ל כוותיה, וכן בתוספות ד"ה לא לאתויי.

שהעיקר הוא קיום המצווה ולא הכוונה, הרי לא יצא אם התכוון שלא לצאת, כיון שאינו יוצא בעל כורחו.

לפי הדרך השנייה שמצוות אין צריכות כוונה משום שהעיקר הוא הקיום, בנדון פתח בדחמרא וסיים בדשכרא, אפשר לומר שכיון שהמברך איננו רוצה לברך ברכה לבטלה, אף על פי שהוא התכוון לברך על חמרא, אין כאן כוונה שלא לברך על שכרא, ולכן אין לומר שאם יצא זה יהיה בעל כורחו ואין זו כוונה הופכית. ואולי זו דעת הראב"ד שלא תירץ שכאן יש כוונה הופכית (שהרי כתב "שהוא מתכוין לשום ברכה בעולם"), אבל גם לראב"ד אם מכוון שלא לצאת לא יצא. אמנם יתכן לומר בדעת הראב"ד כמו שנכתב לעיל, שכוונה הופכית לא פוסלת כיון שאין צורך בכוונה כלל, ולכן לא תירץ כרא"ש.

בדעת הרא"ש, שיש כאן עקירה של הכוונה לברכה אחרת, יש לומר כפי שכתבנו שמצוות אינן צריכות כוונה משום שסתמא לשמה, ולכן כשכוונתו לחמרא הכוונה עוקרת את תחילת הברכה מאפשרות להיות ברכה על שכרא ולכן לא יצא. גם מדברי הרשב"ם שמביאים תלמידי ר"י קצת משמע שהבין שיש כאן כוונה שלא לצאת, וז"ל: "והכא מהאי טעמא לא איפשיטא משום דקסבר דחמרא הוא ופתח בדחמרא ונתכוון שלא לצאת משכרא כלל אלא מחמרא".

הבנה זו, שטעם מאן דאמר מצוות אינן צריכות כוונה הוא משום דסתמא לשמה, עולה מדברי הר"ן (ראש השנה דף ט ע"ב באלפס ד"ה ואין מעכבין) בטעם ההבדל בין תוקע לשיר שיצא ובין מתעסק בתקיעת שופר שלא יצא (ראש השנה דף לג ע"ב):

עוד י"ל דתוקע לשיר כיון שאינו מכוין לשום מצווה יצא למ"ד מצוות אין צריכות כוונה אבל במתעסק כיון שכבר הוא מכוין למצווה דהיינו לחנך את התינוקות אותה כוונה מעכבת מצווה אחרת שלא תחול דומיא דמאי דאסיקנא בשמעתא קמייתא דזבחים דבת מינה מחריב בה דלאו בת מינה לא מחריב בה.³

מתירון זה של הר"ן משמע דמ"ד מצוות אינן צריכות כוונה סובר דסתמא לשם מצווה, ולכן ס"ל דבת מינה מחריב בה.

נראה שכך גם יש להבין את פרש"י בראש השנה (דף כח ע"ב) על שאלת הגמרא אם מצוות אינן צריכות כוונה: "אלא מעתה הישן בסוכה בשמיני ילקה" ופירש"י "אלא מעתה דשאין מתכוין למצות כמתכוין דמי". משמע שכדי שהישן בסוכה בשמיני ילקה, צריך לומר שיש כוונה סתמית שנחשבת כמתכוון למ"ד מצוות אין צריכות כוונה.

לפי זה ניתן להסביר את ההבדל שבין הרא"ש והתוספות בהסבר הטעם שלא יוצא בכוונה הופכית. הרא"ש בברכות כתב "דטפי עדיף בלא כוונה ממה שעוקר הכוונה לברכה אחרת"

3 ע' זבחים (דף ג ע"א): "חטאת ששחטה לשם עולה פסולה, שחטה לשם חולין כשירה אלמא דמינה מחריב בה דלאו מינה לא מחריב בה".

בגמרא לא מצאנו מה מקור המחלוקת אם מצוות צריכות כוונה או אינן צריכות כוונה, ולכאורה זו מחלוקת בסברא. בהשגות הרמב"ן לספר המצוות (מצוות עשה ה') כתב שהפסוק "ולעבדו בכל לבבכם", אינו בא ללמד על מצוות תפילה, כדעת הרמב"ם, אלא שיש לעשות את המצוות בכוונה:

ועיקר הכתוב ולעבדו בכל לבבכם מצוות עשה שתהיה כל עבודתינו לאל ית' בכל לבבנו כלומר בכוונה רצויה שלימה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצוות בלא כונה או על הספק אולי יש בהם תועלת.

לפי דברי הרמב"ן אפשר לומר שהמחלוקת בין מאן דאמר מצוות צריכות כוונה ובין מאן דאמר אין צריכות כוונה היא בשאלה אם המצווה "ולעבדו בכל לבבכם" מתייחסת לכל מצווה ומצווה וזה לעיכובא, או שמצוות אינן צריכות כוונה, אלא יש מצווה כללית שצריך לעשות את המצוות לשמו ובלא הרהור רע.

אם ענין כוונת המצווה הוא כדברי הרמב"ן, נראה שהכוונה במצווה היא ענין נוסף למעשה המצווה ולכן הוא ציווי נפרד, והוא שצריך שתהיה כל עבודתנו בכוונה רצויה, ולכן נראה שאין חילוק בין כוונה לצאת וכוונת הענין. ואכן הרמב"ן לא מחלק בין כוונה לצאת וכוונת הלב כמבואר ברמב"ן במלחמות שנביא להלן, שלמ"ד מצוות אין צריכות כוונה, גם בפסוק ראשון של קריאת שמע יוצא אם לא כיוון לבו. אבל אם נאמר שלא כרמב"ן, יש לומר שהכוונה היא דין באופן עשיית המצווה שתהיה בכוונה, והיא אינה ענין נוסף לקיום המצווה. ולפי זה יש לחלק בין כוונה לצאת ובין כוונת הלב: למ"ד מצוות צריכות כוונה היינו כוונה לצאת, ולמ"ד

ומשמע שלא יוצא משום שהתכוון לברכה אחרת, אבל בתוספות בסוכה (דף לט ע"א ד"ה עובר לעשייתן) לגבי האופן שבו יברך על לולב עובר לעשייתן, כתבו: "אפשר שיתכוין שלא לצאת בו עד אחר ברכה דאע"ג דאמרינן בסוף ראוהו ב"ד דמצוות אינן צריכין כוונה מ"מ בעל כורחו לא נפיק" ומשמע שדי בכך שלא רוצה לצאת.

יש לומר שהרא"ש והתוספות נחלקו בטעם הדבר שמצוות אינן צריכות כוונה, האם הטעם הוא משום שסתמא הוא לשם מצווה, או משום שאכן אין המצוות צריכות כוונה בעשייתן. לדעת הרא"ש נראה לומר שהטעם הוא משום שסתמא לשמה, ולכן בלא כוונה עדיף טפי ממה שעוקר לכוונה אחרת, משום שבלא כוונה סתמא לשמה, אבל אי אפשר לומר סתמא לשמה כשעוקר לכוונה אחרת. ברם לדעת התוספות בסוכה, מעיקר הדין יוצא ידי חובה בלא כוונה, ולכן כתבו שבעל כורחו לא נפיק, ולא די במה שעקר לכוונה אחרת כיון שאין צריך כוונה בכלל.

ב

השאלה האם למ"ד מצוות אין צריכות כוונה הפירוש הוא שאין צריך כוונה בכלל או שסתמא לשמה, תלויה בהסבר מאן דאמר מצוות צריכות כוונה. את הדעה שמצוות צריכות כוונה יתכן להסביר בשני אופנים: אפשר לומר שזה דין באופן עשיית המצווה, ועשייה בלא כוונה אינה עשייה שיש בה קיום מצווה אלא עשייה גרידא, כיון שהכוונה היא חלק מהמעשה. אך אפשר לומר שזהו דין נוסף של כוונה וכמו שיש חיוב ברכה על המצוות ישנו דין שלא די לעשות את מעשה המצווה אלא גם צריך לכוון לשם מצווה.

מצוות אינן צריכות כוונה היינו שאין צריכות כוונה לצאת ידי חובה, אבל בפרשה ראשונה של קריאת שמע צריך כוונת הלב.

הרמב"ן במלחמות (ראש השנה דף ז ע"א באלפס) כתב שהמחלוקת אם מצוות צריכות כוונה או אינן צריכות כוונה היא גם לגבי קריאת שמע, ולמ"ד מצוות אינן צריכות כוונה אפילו פסוק ראשון אינו צריך כוונה. וראייתו, דאלת"ה, הגמרא בברכות (דף יג ע"א) ששואלת על המשנה האומרת "היה קורא בתורה אם כיון לבו יצא", "ש"מ מצוות צריכות כוונה", ומתרצת בקורא להגיה, היתה צריכה לתרץ שבפסוק ראשון צריך כוונת הלב אף אם אינן צריכות כוונה לצאת. מכאן מוכיח הרמב"ן שדין כוונה בקריאת שמע בפסוק ראשון הוא כמו בשאר המצוות, ולמ"ד מצוות אינן צריכות כוונה גם בזה לא צריך כוונה.

וכן משמע ברשב"א שדין כוונה בקריאת שמע תלוי במחלוקת אם מצוות צריכות כוונה או לא, בברכות בריש פרק היה קורא, בפירוש הראשון:

בקורא להגיה, פירשו רבי האי גאון ורש"י ז"ל לפי שצריך לכוי מיהא לקריאתה, וכ"כ הר"י בן גיאת ז"ל דהויא ליה כוונה זו כנתכוון שומע לשמוע ומשמיע להשמיע שאינה כוונה גמורה אלא שצריך מיהא כוונת שמיעה, ויש מי שפירש קורא להגיה שקורא התיבות ככתיבתן בחסרות ויתרות ואם קרא כן לא יצא עד שיתכוין ויקרא כקריאתו, ואינו מחוור דהא

פשיטא שאם קרא ככתיבתן דלא יצא, והראשון עיקר.
כלומר, למ"ד מצוות אינן צריכות כוונה די בכוונה כמו כוונת שומע לשמוע ומשמיע להשמיע ויוצא ידי חובה. וכתב הרשב"א שהמחלוקת בברייתא בהמשך עד היכן צריך כוונה, היינו כוונה לכתחילה ולמצווה כתקנה. בהמשך מביא הרשב"א את הרמב"ם (הלכות קריאת שמע פרק ב' הלכה א) שיש לכ"ע דין בכוונה של פסוק ראשון, והמשך הסוגיה עד היכן צריך כוונה, היינו כוונה לצאת. הקשה הטורי אבן (ראש השנה דף כח ע"ב), דאם כוונת הגמרא בברכות לכוונה לצאת ולא כוונת המילים, אם כן מדוע אומרת הגמרא (ברכות דף יג ע"ב) שרבי יוחנן דאמר שכל הפרשה בעמידה⁴ לטעמיה דאמר דכל הפרשה צריכה כוונה, וכי משום שצריך כוונה צריך עמידה הרי אין ענין זה לזה, ועוד, אטו למ"ד מצוות צריכות כוונה כל המצוות צריכות עמידה. ויש לתרץ לפי דברי הרמב"ן שהבאנו שהלימוד של כוונה הוא מהפסוק "ולעבדו בכל לבבכם" וכתבנו שאין מקום לחלק בין כוונה לצאת ובין כוונת המילים, ולשיטת הרמב"ן המחלוקת אם מצוות צריכות כוונה מתייחסת גם לקריאת שמע. לכן יש לתרץ שאלת הטורי אבן מדוע צריך עמידה, כיון שכוונה כוללת גם כוונת המילים לכן צריך עמידה בכל קריאת שמע.

ג

נראה שדבר זה תלוי במחלוקת על הא דכפאוהו ואכל מצה (ראש השנה דף כח ע"א-ע"ב):

4 וע' רש"י שם שהכוונה היא שצריך לעמוד, לאפוקי עסוק במלאכה או מהלך.

דלרש"י גדר הכוונה הוא דין בעשיית המצווה. אבל לר"ח אין לדמות לחלבים ועריות, לא רק משום שמתעסק בחלבים ועריות נחשב כמעשה רק לגבי איסור לא תעשה, אלא גם משום שהכוונה באכילת המצה אינה כוונה במעשה המצווה אלא כוונה כללית לשם מצווה כרמב"ן.

וראה בר"ן על הרי"ף (ראש השנה דף ז ע"ב ד"ה ולפיכך), שלדעת הרמב"ם מצוות צריכות כוונה ולכן בהלכות שופר (פרק ב' הלכה ד) פסק שצריך כוונת שומע ומשמיע. על מה שפסק הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פרק ו' הלכה ג) שכפאווה ואכל מצה יצא, כתב הר"ן שזה משום שנהנה וכדאמרינן בעלמא המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה. ולפי זה גם לדעת הרמב"ם חסרון כוונה הוא חסרון במעשה המצווה, ולא דין של כוונה הנוסף על עשיית המצווה.

נראה שאם למ"ד מצוות צריכות כוונה לומדים את דין כוונה מן הפסוק "לעבדו בכל לבבכם", לא ניתן לומר שלמ"ד מצוות אין צריכות כוונה סתמא לשמה, שהרי סתמא אין זה כאילו עבד בכל לבבו, אלא ודאי שכדי לצאת ידי חובה אין בכלל צורך בכוונה. רק אם נאמר שהצורך בכוונה שייך לאופן עשיית המצווה, אפשר לומר אפילו למ"ד מצוות אינן צריכות כוונה, שסתמא לשם מצווה.

ד

על פי זה אפשר להסביר גם את מחלוקת רש"י והרא"ש לגבי בל תוסיף, אם "בזמנו לא צריך כוונה" הוא גם למאן דאמר מצוות צריכות כוונה. לדעת רש"י בערובין (דף צה ע"ב) למ"ד מצוות

שלחו ליה לאבוה דשמואל: כפאו ואכל מצה יצא. כפאו מאן אילימא כפאו שד והתניא עתים חלים עתים שוטה, כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו, כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו אמר רב אשי שכפאווהו פרסיים. אמר רבא, זאת אומרת התוקע לשיר יצא פשיטא היינו הך מהו דתימא: התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל אבל הכא זכרון תרועה כתיב והאי מתעסק בעלמא הוא קא משמע לן אלמא קסבר רבא מצוות אין צריכות כוונה.

לדעת רש"י וריטב"א, הס"ד של הגמרא ("מהו דתימא התם אכול מצה") היתה שתוקע לשיר לא יצא משום שמצוות צריכות כוונה, ואף על פי כן במצה יצא כיון שנהנה באכילתו ולכן לאו מתעסק הוא כדין מתעסק בחלבים ועריות, ובמסקנת הגמרא קמ"ל כתב רש"י: "דאף על גב דמתעסק הוא יצא, דמצוות אין צריכות כוונה". אבל ר"ח שם פירש: "מהו דתימא התם תאכלו מצוות אמר רחמנא והא אכליה אבל הכא בעינן תקיעות כוונת הלב בעינן וליכא קמ"ל מצוות אין צריכות כוונה". לדעת רש"י מדובר כאן על מתעסק בתקיעה, אבל לדעת הר"ח אין זה קשור לגדרי מתעסק.

הנה, אם נאמר שיסוד מצוות צריכות כוונה אינו דין במעשה המצווה אלא כדברי הרמב"ן שכל מצווה צריכה להיעשות "בכוונה רצויה לשמו", אם כן אין מקום לדמות כפאווה ואכל מצה לדין מתעסק בחלבים ועריות, שהרי אף שנהנה לא היתה כוונה לשם מצווה. אבל אם הכוונה היא דין וחלק בעשיית המצווה, הרי יש לומר שבחלבים ועריות שהוא נהנה, יש 'מעשה' עבירה המקביל ל'מעשה' מצווה. ממילא ברור

בכלל, וכך יסבור רש"י. אבל לרא"ש יש לומר שהכוונה היא דין נוסף, כרמב"ן, ולכן גם אם מצוות צריכות כוונה, עובר בבל תוסיף גם בלא כוונה כיון שיש מעשה מצווה. ואם כן המחלוקת בין רש"י לרא"ש האם לבל תוסיף צריך כוונה כמו למצוות, תלויה במקור הצורך בכוונה במצוות, והאם הכוונה היא חלק מן המצווה.

סברא דומה כתב באמרי בינה (או"ח חלק א' סימן י"ד) ליישב קושיית הטורי אבן, אם מצוות צריכות כוונה איך תקנו מצוות חינוך לקטן, והרי קטן לאו בר כוונה הוא ובלא כוונה אין כאן מעשה מצווה. והביא האמרי בינה סברא זו של הצורך בכוונה משום "ולעבדו בכל לבבכם" (אלא שהביא את ספר זכרו תורת משה לבעל החיי אדם בשם קיצור ספר חרדים, ולא הביא את הרמב"ן שהבאנו לעיל), וכתב שיש מצוות חינוך במעשה של קטן גם בלא כוונה, כיון שהכוונה היא דבר נוסף למעשה המצווה משום "ובכל ללבבכם", אבל עצם המצווה יש בה ציווי גם בלא הכוונה. ומה שאנו אומרים שהעושה מצווה בלא כוונה לא יצא ידי חובה, זה משום שביטל העשה ולעבדו בכל לבבכם.

אין להקשות, לפי הבנת האליה רבה ברא"ש, איך יתכן שמצוות צריכות כוונה אבל לבל תוסיף בזמנו אין צריך כוונה, והרי בסוגיה משמע דאדרבא לעבור על בל תוסיף בעי כוונה טפי, וכך מצינו בגמרא בעירובין (דף צו ע"א) שאומרת באיבעית אימא דלכ"ע לצאת לא בעי כוונה, ואף על פי כן חולקים בבל תוסיף אם בעי כוונה. אין זו קושייה על הרא"ש, כיון שהכוונה לעבור על בל תוסיף אינה מסוג הכוונה למ"ד מצוות צריכות כוונה אלא כוונה לעבור על בל תוסיף. לכן סברת

צריכות כוונה גם בל תוסיף צריך כוונה, אבל הרא"ש בסוכה (פ"ג סימן כ"ד) כתב:

דאם הוסיף מין אחר לנוי אפילו דרך גדילתו אין בו משום בל תוסיף כיון דלא נתכוין אלא לנוי ואף על גב דבזמנו לא בעי כוונה לבל תוסיף היינו בסתם אבל אם כוון לנוי אפילו דרך גדילתו הוי כאגד יתירה לר' יהודה.

לדעת הרא"ש, בתוספת על ארבעה מינים אינו עובר על בל תוסיף אם מכוון לנוי. להבנת האליה רבה (סימן תרנ"א ס"ק ל"ח) הרא"ש סובר שעובר על בל תוסיף גם בלא כוונה אפילו למ"ד מצוות צריכות כוונה, שהרי הרא"ש פוסק להלכה שמצוות צריכות כוונה, ומכל מקום כתב הרא"ש שבתוספת על ארבעה מינים אינו עובר בבל תוסיף רק אם מכוון לנוי, משמע שלולא היה מכוון לנוי, אף בלא כוונה היה עובר בבל תוסיף כיון שס"ל דלכולי עלמא בזמנו לא בעי כוונה.

והנה, כתב הגר"ח (סטנסיל סימן מ"ט עמ' לא) שמה שהגמרא תולה את השאלה אם צריך כוונה לעבור בבל תוסיף במחלוקת אם מצוות צריכות כוונה, אין פירושו שלומדים כוונה בבל תוסיף במה מצינו מכוונה במצוות, אלא פירושו שאין בל תוסיף אלא במקום שעושה מעשה המצווה בצורתו השלימה, כמו הישן בשמיני בסוכה שאינו עובר אלא אם כן הסוכה כשירה. לכן למ"ד מצוות צריכות כוונה, הכוונה היא חלק מן המצווה וכשעושה בלא כוונה לא עשה את מעשה המצווה אלא חצי מצווה.

וזה תלוי במה שנדון לעיל: האם הכוונה היא חלק מאופן עשיית המצווה או מדין בכל לבבכם. רק אם הכוונה היא חלק מקיום המצווה ניתן ללמוד כוונה בבל תוסיף מכוונה למצוות

אך כל זה שאמרנו בהסבר דברי הרא"ש לפי האליה רבה, שאף אם מצוות צריכות כוונה, בזמנו אין צריך כוונה לעבור בבל תוסיף, מותנה בכך דהרא"ש ס"ל שצריך כוונה מדין בכל לבבכם. אך מאידך גיסא הרי הסברנו לעיל שאם הכוונה היא מדין בכל לבבכם, צריך לומר שאם אדם מתכוון שלא לצאת הוא לא יוצא כיון שאדם לא יוצא בעל כורחו. הרי לעיל ביארנו שלדעת הרא"ש מצוות אינן צריכות כוונה משום שסתמא לשמה, ולכן אם העושה עוקר את הסתמא על ידי מחשבה לשם מצווה אחרת, לא יוצא ידי חובה. לפי זה, הרא"ש סובר שלמ"ד מצוות צריכות כוונה, הכוונה היא דין במעשה עצמו, ומעשה בלי כוונה לא נחשב מעשה מצווה, ולא כרמב"ן. ואם כן אי אפשר לומר בסברת הרא"ש כמ"ש על פי אליה רבה, שהרא"ש סובר כסברת הרמב"ן, או שנאמר שלדעת הרא"ש כוונה הופכית מועילה שלא יצא וההסבר אינו משום שמקלקל את הסתמא לשמה, וצ"ב.

ובדומה למה שכתבנו לגבי בל תוסיף יש לומר לגבי קושיית הטורי אבן בראש השנה, שאם אנו אומרים שאדם לא יוצא כאשר מכוון בפירוש שלא לצאת, מדוע מעמידה הגמרא את ת"ק, שאומר שמכניס אדם תפילין בשבת זוג זוג ולא שנים, רק למ"ד שמצוות אינן צריכות כוונה (לגרסה שניה ברש"י), כיון שאם יכניס שנים יעבור על בל תוסיף, וקשה שהרי יכול לכוון שלא לצאת ידי חובה, ולא יצא בעל כורחו ולא יעבור על בל תוסיף? אפשר לומר שמה שכתבו התוספות בסוכה (דף לט ע"א) שלא נפיק בעל כורחו, אין זה דין בעשיית המצווה אלא ביציאה ידי חובה. כלומר, אין אדם יוצא ידי חובתו ונפטר מחיובו אלא על ידי רצונו לצאת ידי חובתו

הרא"ש כמו שכתבנו, שמצוות אמנם צריכות כוונה, אבל בל תוסיף אינו צריך כוונה אלא די במעשה המצווה כדי לעבור, והגמרא בעירובין שאומרת שלצאת לא צריך כוונה, ולבל תוסיף צריך כוונה, זו כוונה לעבור על בל תוסיף, וכוונה זו לפי האיבעית אימא בגמרא נדרשת גם למ"ד מצוות אינן צריכות כוונה.

אלא שצריך עיון מהסוגיה בראש השנה (דף כח ע"ב): "א"ל אביי אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה, אמר לו שאני אומר מצוות אינו עובר עליהן אלא בזמנן". כלומר, אלא מעתה "שאינ מתכוין למצווה כמתכוין דמי" (רש"י), הישן בסוכה בשמיני ילקה. ותירצה הגמרא שהישן בסוכה בשמיני הוא מצווה שלא בזמנה ופירש"י שתוספת זמן אינה הוספה אלא רק כמו חמשה מינים בלולב או חמש פרשיות בתפילין. הרי שהגמרא תולה בל תוסיף במצוות צריכות כוונה, ומוכח שהכוונה היא חלק מקיום המצווה ולכן קשורה הכוונה להוסיף לכוונה במצווה.

ויש לומר דשם מיירי שלא בזמנו, והגמרא סברה דלמעשה שלא בזמנו אין אופי של מצווה אלא אם כן מתכוון. אלא שהמקשן סבר דזה שייך רק אם נאמר שהכוונה מעכבת במצווה והיא תנאי במצווה, ולכן יש שם מצווה גם כשמקיים שלא בזמנה. מה שאין כן אם נאמר שמצוות אינן צריכות כוונה והכוונה אינה אפילו תנאי בקיום המצווה, אין סברא שהתנאי ישנה את אופי המעשה. אך למסקנת הגמרא "לצאת לא בעי כוונה, ולעבור, בזמנו לא בעי כוונה שלא בזמנו בעי כוונה", משום שלגבי שלא בזמנו עצם הכוונה למצווה, אף על פי שאין זה מתנאי המצווה, נותנת למעשה אופי של מצווה.

מב

רסיסי

בענין מצוות צריכות כוונה

טל

במעשה המצווה, אבל אין זה נוגע למעשה המצווה עצמו. המעשה נחשב כמעשה גם אם אין כוונתו לצאת, ולכן עובר על כל תוסוף למ"ד

מצוות אינן צריכות כוונה גם אם מתכוון שלא לצאת.⁵

5 לגבי עצם הדין שכוונה משפיעה על המעשה עיין בשיעורים לזכר אבא מארי חלק א', בשיעור על ק"ש

מן התורה סעיף ג' בדיון על מצוות צריכות כוונה ובהערה 60 שם.